

INTERNET KOMMUNIKATSIYASINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ismatilloeva Mehrangiz Akmal qizi
Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola Internet kommunikatsiyasining o‘ziga xos salbiy va ijobiy jihatlari haqida ma’lumotlar yoritib berilgan. Internet kommunikatsiyasining mazkur jihatlarning insonlar hayotiga ta’siri borasida fikrlar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *“Elektron hukumat”, axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalar, mobil qurilmalar, axborot manbalari, gazeta, televideniye, yangiliklar portallari.*

Keyingi yillarda davlatimizda zamonaviy rivojlanish jarayonlarining amaliy namoyondasi sifatida “Elektron hukumat” tizimini yanada rivojlantirish, interaktiv davlat xizmatlarini samaradorligini oshirish va axborot xavfsizligini mustahkamlash bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan. Ushbu yondashuv mamlakatimiz rahbarining ma’ruzalari bilan ham tasdiqlanadi. Jumladan, Prezident Sh. Mirziyoyev axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarning barcha sohalarda taraqqiyotga xizmat qilishi, shuningdek, aholiga qulaylik yaratishini ta’kidlagan. Bu yerda “qulaylik” deganda, davlat xizmatlaridan foydalangan shaxslarning vaqti va moliyaviy resurslari samarali ishlatilishi tushuniladi. Bugungi kunda yuqori texnologiyalar va internetning jamiyatdagi o‘rni juda muhim. Internet va raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, ular nafaqat kundalik faoliyat, balki ta’lim, ish va ijtimoiy aloqalarda ham muhim rol o‘ynaydi. Kompyuter va mobil qurilmalarsiz zamonaviy hayotni tasavvur qilish qiyin. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar, turli saytlar va onlayn platformalar yoshlar va bolalarning bo‘sh vaqtlarini, ba’zida esa boshqa faoliyatlariga ajratiladigan vaqtlarini ham egallamoqda. Yoshlar va o‘smirlar ko‘pincha internet va mobil aloqa vositalarini hatto ovqatlanish yoki kundalik faoliyat davomida ham faol foydalanadilar. Bu holat internetga bog‘liqlik va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikni kuchaytiradi. Jahon olimlari yoshlarning raqamli texnologiyalarga tez o‘rganish sabablari va natijalarini o‘rganishga intilishadi, biroq bu mavzu bo‘yicha yetarli akademik ma’lumotlar mavjud emas. Shu bilan birga, internet insonlarning bo‘sh vaqtini turli faoliyatlar bilan boyitadi: masalan, ish yoki ta’lim bilan bog‘liq axborot izlash, yangi aloqalar o‘rnatish, muloqot qilish, bilimlarni mustahkamlash va o‘zini rivojlantirish.

Bugungi kunda an’anaviy axborot manbalari bu gazeta, televideniye va yangiliklar portallari o‘rni pasayib, ko‘pchilik fuqarolar axborotni internet orqali qabul qilishga o‘tgan. Bu esa raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotida markaziy rol o‘ynashini va yosh avlodning onlayn resurslarga bo‘lgan qaramligini yanada oshiradi¹⁹. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari insonlarning ma’lumotga ega bo‘lish usullarini tubdan o‘zgartirdi. Avvallari, kutubxonalaridan foydalanish, kitoblarni izlab topish va ularni o‘rganish asosiy ilmiy va amaliy faoliyat manbai bo‘lgan bo‘lsa, bugungi kunda internet ushbu jarayonlarni sezilarli darajada soddalashtirdi. Foydalanuvchilar tezkor tarzda kerakli ma’lumotni qidiruv tizimlari orqali topa oladilar va bu jarayon an’anaviy kitob qidirish amaliyotini deyarli butunlay almashtirdi. Shu

¹⁹ Marchenkova “Talabalarda kompyuterga qaramlikning oldini olishning ijtimoiy pedagogik jihatlari” darslik 2009-yil

bilan birga, yosh avlod ko‘plab ma’lumotlarni tezkor va qulay tarzda olish imkoniyatiga ega bo‘lsa-da, bu ular orasida real muloqot va jismoniy ijtimoiy faoliyatning kamayishiga olib kelishi mumkin. Internet va mobil qurilmalar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib, foydalanuvchilarning hatto jamoat transporti yoki ijtimoiy uchrashuvlarda ham onlayn faoliyat bilan shug‘ullanishiga sabab bo‘lmoqda. Natijada insonlarda internetga bog‘liqlik va refleksiv xatti-harakatlar rivojlanadi: foydalanuvchilar elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar yoki yangiliklar resurslarini muntazam tekshirishga odatlanadilar. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarda foto va videolarni joylashtirish, layklar yig‘ish kabi faoliyatlar shaxsiy xotirani saqlash va ijtimoiy aloqalarni qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida ishlatiladi. Biroq doimiy ravishda onlayn faoliyat bilan shug‘ullanish, miyamiz va aqliy qobiliyatimiz uchun har doim foydali emas. Shu nuqtai nazardan, kitob o‘qish, tabiatda sayr qilish va shaxsiy muloqot kabi faoliyatlar insonning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishi uchun samaraliroq hisoblanadi. Shu bilan birga, internetning ijobiy tomonlari ham mavjud. Masalan, u ta’lim jarayonini boyitadi, interaktiv darslar va onlayn o‘quv o‘yinlari orqali yoshlarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Ota-onalar uchun esa ta’lim resurslari, tillarni o‘rganish materiallari va turli xil o‘quv guruhlaridan foydalanish qulaylik yaratadi.

Axborot inson faoliyatining markaziy resursi bo‘lib, uning shaxsiy harakatlarini, jamoat tashkilotlarining ishini, davlat hokimiyati organlarining faoliyatini hamda texnik tizimlarni boshqarish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, axborot muloqoti shaxsni tarbiyalash, bilim berish va intellektual hamda ma’naviy shakllanish jarayonlarini ta’minlashning asosiy omili sifatida namoyon bo‘ladi. Axborot insonni ijtimoiy va texnik normalar bilan tanishtirish, ularga rioya qilmaslikning mumkin bo‘lgan salbiy oqibatlarini haqida ogohlantirishning yagona vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan axborot nafaqat bilim uzatish, balki shaxsning qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish va ijtimoiy jarayonlarda ongli ishtirokini ta’minlash vositasi hisoblanadi ²⁰.

Jahon miqyosida yuz berayotgan dolzarb voqealar va ijtimoiy jarayonlarni biz eng avvalo ommaviy axborot vositalari orqali kuzatamiz. Bu borada auditoriyaga tezkorlik, aniqlik va xolislik tamoyillari birlamchi ahamiyatga ega bo‘lib, ular zamonaviy kommunikatsiyaning samaradorligini belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi. XXI asr axborot texnologiyalari asri bo‘lib, internet va raqamli kommunikatsiya vositalari axborot olish va tarqatish jarayonlarini tubdan o‘zgartirdi. Global tarmoqlar va globallashtirish jarayoni axborot va ommaviy kommunikatsiya tushunchalarining mohiyatini o‘zgartirib, ularni butun dunyo bo‘ylab tezkor va interaktiv tizimlarga aylantirdi.

O‘zbek tilshunos olimi A. Xo‘jaevning fikriga ko‘ra, internet nafaqat yangi kommunikatsiya maydoni, balki tilning rivojlanishida va madaniy me’yorlarning shakllanishida ham muhim rol o‘ynaydi²¹. Shu bilan birga, ingliz tilshunoslari, xususan David Crystal, raqamli kommunikatsiya yoshlar tilini qayta shakllantirishda, yangi leksik va stilistik vositalarni yaratishda muhim vosita sifatida xizmat qilayotganini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, global tarmoq orqali axborot oqimi insonning dunyoqarashi va ijtimoiy fikrlash uslubini

²⁰Nozima Muratova, Nargis Qosimova, Gulnoza Alimova, A’zam Dadaxonov, Azizaxon Ilyosxonova, Sitora Xolmatova, Nigina Xakimova: Jurnalistika “Onlayn jurnalistika va mediada yangi trendlar” –T.: O‘zbekiston, 2019. 135-b.

²¹ Xo‘jayev A. Axborot va kommunikatsiya nazariyasi asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018.

kengaytiradi, shuningdek, turli madaniy va ilmiy manbalar bilan erkin muloqot qilish imkonini beradi.

Natijada, internetning rivojlanishi va global axborot tizimlarining kengayishi shaxsiy va jamoat kommunikatsiyasining samaradorligini oshirish, axborot tarqatish jarayonini tezlashtirish va zamonaviy jamiyatda bilimga erkin kirishni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, axborotning turli formatlarda va interaktiv vositalar orqali tarqatilishi shaxsning ijtimoiy ongini, tanqidiy fikrlashini va global jarayonlarga moslashuvchanligini rivojlantirishga yordam beradi. XXI asr insoniyat taraqqiyotida axborotning nazariy va amaliy salohiyati eng yuqori bosqichga ko’tarilgan davr sifatida e’tirof etilmoqda. Shu bois mazkur davr ilmiy adabiyotlarda “axborot asri” yoki “raqamli sivilizatsiya bosqichi” sifatida talqin qilinadi. Axborot ishlab chiqarish, uni qayta ishlash va uzatish jarayonlari jamiyat rivojlanishining asosiy omiliga aylandi. Manuel Castells zamonaviy jamiyatni “tarmoq jamiyati” deb atar ekan, axborot oqimlari va kommunikatsiya infratuzilmasi iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning markaziy mexanizmiga aylanganini ta’kidlaydi²².

Jahon tajribasi shuni ko’rsatadiki, davlat axborot infratuzilmasining rivojlanishi jamiyat va davlat hayotining barcha sohalariga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi fuqarolarning dunyoqarashini o’zgartiradi, ularning mehnat bozori, ijtimoiy munosabatlar va siyosiy jarayonlardagi ishtirok shakllarini yangicha bosqichga olib chiqadi. Axborot tizimlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv mexanizmlari va ma’lumotlar bazalari davlat boshqaruvi, iqtisodiyot hamda milliy xavfsizlik tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Luciano Floridibu jarayonni “informatsion muhit” tushunchasi orqali izohlaydi va axborot insoniyat mavjudligining yangi ekologik muhitiga aylanganini qayd etadi.

Raqamli texnologiyalar rivoji ommaviy axborot vositalari tizimini ham tubdan o’zgartirdi. Internet jurnalistikasi bugungi kunda OAVning eng dinamik shakli sifatida namoyon bo’lmoqda. Uning asosiy xususiyati – global qamrov, tezkorlik, interaktivlik va auditoriyaning geografik chegaralar bilan cheklanmasligidir. Denis McQuail zamonaviy mediani ko’p platformali, interaktiv va konvergent tizim sifatida tavsiflab, jurnalistika vazifalarining kengayib borayotganini ta’kidlaydi.

O’zbek olimlari ham mazkur jarayonni faol o’rganmoqdalar. Masalan, Sh. Qudratxo’ja va B. Do’stmuhammad internet jurnalistikasini axborot uzatishning yangi modeli sifatida baholab, unda tezkorlik bilan bir qatorda tahliliy chuqurlik va faktlarga asoslanganlik muhim mezon bo’lib qolishini qayd etadilar. Ularning fikricha, raqamli muhit jurnalistdan nafaqat ijodiy mahorat, balki texnologik savodxonlikni ham talab qiladi²³.

Bugungi kunda jurnalistika sohasi konvergensiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Media konvergensiyasi bu turli kommunikatsiya platformalarining (matn, audio, video, grafika) yagona raqamli muhitda birlashuvidir. Henry Jenkins konvergensiyaning nafaqat texnologik, balki madaniy jarayon sifatida ham talqin qiladi. Uning fikricha, zamonaviy jurnalist ko’p funksiyali, ya’ni universal mutaxassis bo’lishi zarur. Bunday jurnalist bir

²²Castells M. The Rise of the Network Society.

²³ Do’stmuhammad B. Jurnalistika nazariyasi asoslari.

vaqtning o‘zida matn yozish, intervyu olish, foto va video material tayyorlash, shuningdek, internet platformalari uchun mos kontent ishlab chiqish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi lozim²⁴.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, zamonaviy jurnalistdan faqat an’anaviy ijodiy mahorat emas, balki texnik bilimlar ham talab etiladi. Ma’lumotlar jurnalistikasi (data journalism), sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish, algoritmik tahlil va raqamli vizualizatsiya ko‘nikmalari jurnalist faoliyatining muhim qismiga aylanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Marchenkova “Talabalarda kompyuterga qaramlikning oldini olishning ijtimoiy pedagogik jihatlari” darslik 2009-yil.
2. Nozima Muratova, Nargis Qosimova, Gulnoza Alimova, A’zam Dadaxonov, Azizaxon Ilyosxonova, Sitora Xolmatova, Nigina Xakimova: Jurnalistika “Onlayn jurnalistika va mediada yangi trendlar” –T.: O‘zbekiston, 2019. 135-b.
3. Xo‘jayev A. Axborot va kommunikatsiya nazariyasi asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018.
4. Castells M. The Rise of the Network Society.
5. Do‘stmuhammad B. Jurnalistika nazariyasi asoslari.
6. Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. – New York: NYU Press, 2006.

²⁴ Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. – New York: NYU Press, 2006.